

Farklı Boyutlarıyla
**TÜRKİYE'DE
KALKINMA**

EFİL YAYINEVİ

Farklı Boyutlarıyla

TÜRKİYE'DE KALKINMA

Editör
Prof. Dr. Selahattin Bekmez

Farklı Boyutlarıyla

TÜRKİYE'DE KALKINMA

Genel Yayın Nu.: 193

ISBN: 978-605-4579-64-8

1. Basım Mart 2014

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2014
Efil©2014

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Türkan Sarı

Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.

Tel: (+90) 312 394 55 90

Sertifika Nu.: 13987

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Dan. Yat. ve Tic. Ltd. Şti.

Vedat Dalokay Caddesi, Ulubey Sokak, No: 6/2, GOP,

Çankaya/Ankara, Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 541 232 00 96

Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

ÖNSÖZ

Kalkınma kavramı, eğitim, sağlık, gelir dağılımı, insan hakları vb. birçok kavramı da içine alan oldukça kapsamlı bir konudur. Bu yüzden, ekonomik büyüme rakamları yüksek gerçekleşen ülkelerin mutlak anlamda kalkınmış ülkeler olarak algılanması doğru değildir. Ekonomi literatüründe bazen ekonomik büyüme kavramı ön plana çıkarılıp, kalkınma kavramının geride bırakılıyor olması, ekonomiler hakkında yanlış kanıların oluşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, ülke ekonomileri irdelenirken, geniş perspektifli yaklaşımlar ön plana çıkarılarak, ayrıntılı analizler yapılması daha anlamlı sonuçlar verecektir. Böylesi bir eserin eksikliği hissedildiği için, bu kitabın ekonomi literatürüne katkı sağlayacağı kanısıyla yola çıkılmıştır.

Elinizde bulundurduğunuz kitap, öncelikle kalkınma kavramını teorik olarak tartıştıktan sonra, Türkiye ve dünyada kalkınmanın farklı boyutlarını irdelenmek üzere kaleme alınmış olup, toplamda 18 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi alanında uzman akademisyenlerce yazılmış ve ekonomideki farklı olguların kalkınma üzerindeki etkileri teker teker analiz edilmeye çalışılmıştır. Kitabın ortaya çıkmasında görev alan birçok akademisyen arkadaşım, değerli bilgi ve uzmanlıklarını bizimle paylaşarak çok büyük özveride bulunmuşlardır. Onların bu özverili emekleri olmasa böylesi bir eseri okuyamamayacaktınız. Bundan dolayı onlara sonsuz teşekkür borçluyum.

Kitabın editasyon aşamasındaki şekilsel düzeltmelerde bana yardımcı olan Araştırma Görevlileri Ferda Nakipoğlu Özsoy'a, Müge Manga'ya, M. Akif Destek'e, Öğretim Görevlisi Aslı Özpolat'a ve Uzman Olcay Servet'e de emeklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, kitabın dizgi, tasarım ve yayınında görev alan Efil Yayınevi'nin değerli mensuplarına da müteşekkirim.

Bunların yanında, kendilerine ayırmam gereken zamanı bilimsel aktivitelerime ayırıyor olmam dolayısıyla, üzerimde büyük hakları olan değerli eşime, iki oğluma ve biricik kızıma da sonsuz şükranlarımı sunarım. Eserin, bu alandaki boşluğu doldurması ümidiyle, tüm akademik camiaya hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Prof. Dr. Selahattin Bekmez
Ocak 2014- Gaziantep

KATKIDA BULUNANLAR

- BÖLÜM 1: **Rüstem Yanar** (*Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 2: **Ömer Faruk Altunç** (*Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi*)
- BÖLÜM 3: **Atilla A. Uğur** (*Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
Pelin Karatay Gögül (*Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi*)
Levent Korap (*Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi*)
- BÖLÜM 4: **Ahmet Şahbaz** (*Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 5: **Ömer Özçiçek** (*Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 6: **Selahattin Bekmez** (*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
M. Akif Destek (*Araş. Gör., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 7: **Aylin Koç Konu** (*Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 8: **H. Ali Ata** (*Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 9: **Selahattin Bekmez** (*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
Müge Manga (*Araş. Gör., Erzincan Üniversitesi*)
- BÖLÜM 10: **Selahattin Bekmez** (*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
Ferda Nakipoğlu Özsoy (*Araş. Gör., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 11: **Ömer Gider** (*Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*)
Saffet Ocak (*Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*)
- BÖLÜM 12: **Ozan Bahar** (*Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi*)
Hatice Hicret Özkoç (*Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*)
Meryem Samırkaş (*Yrd. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*)
- BÖLÜM 13: **Selahattin Bekmez** (*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
Aslı Özpolat (*Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 14: **İsmail H. Genç** (*Prof. Dr., American University of Sharjah, BAE*)
Mustafa Çöpoğlu (*Dr., Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Müsteşar Yard.*)
George Naufal (*Yrd. Doç. Dr., American University of Sharjah, BAE*)
- BÖLÜM 15: **Sibel Cengiz** (*Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*)
- BÖLÜM 16: **Berna Balcı İzgi** (*Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 17: **Selahattin Bekmez** (*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi*)
Olca Servet (*Uzm., Gaziantep Üniversitesi*)
- BÖLÜM 18: **Sacit Hadi Akdede** (*Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi*)

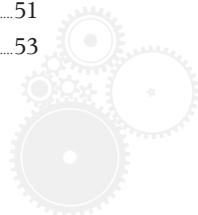
İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
KATKIDA BULUNANLAR	vi
GRAFİK LİSTESİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xv

BÖLÜM 1: KALKINMA EKONOMİSİ'NİN KAPSAMI, KALKINMA SÜRECİNİN ÖLÇÜLMESİ VE KALKINMA SÜRECİNİ BELİRLEYEN ETKENLER	1
Özet	2
1. Giriş	3
2. Kalkınma Ekonomisinin Kapsamı	7
3. Ekonomik Kalkınma Nasıl Ölçülür?	9
3.1. <i>Temel Göstergeler</i>	10
3.1.1. Kişi Başına Düşen GSYH	10
3.1.2. Diğer ölçümler	11
3.2. <i>İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI)</i>	12
4. Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicileri	14
4.1. <i>Coğrafya</i>	14
4.2. <i>Teknoloji</i>	14
4.3. <i>Kurumsal Yapı ve Kültür</i>	15
4.4. <i>Tarihsel Koşullar</i>	15
5. Sonuç	15
Kaynakça	16

BÖLÜM 2: EKONOMİK KALKINMANIN BİR KAYNAĞI OLARAK ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ	19
Özet	20
1. Giriş	21
2. Bir Kavram Olarak Ulusal ve Uluslararası Rekabet Gücü	22
3. Araştırmanın Yöntemi	25
4. Küresel Rekabet Gücü Endeksi	28
5. Türkiye'nin Yeni AB Üyesi 12 Ülke ile Karşılaştırmalı Durumu	32
6. Rekabet Gücünün Ölçülmesinde IMD Yaklaşımı	38
7. Sonuç	41
Kaynakça	43
Ek	44

BÖLÜM 3: MALİYE POLİTİKASI AÇISINDAN REEL KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	49
Özet	50
1. Giriş	51
2. Reel Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	53

3. Türkiye’de Reel Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi.....	56
4. Ekonometrik Bir Model Denemesi.....	59
4.1. <i>Yöntem Tartışması</i>	59
4.2. <i>Veri Tanımları</i>	61
4.3. <i>Çok Değişkenli Eşbütünleşim Çözümlemesine Ait Bulgular</i>	63
4.4. <i>Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli Etki-Tepki Çözümlemeleri</i>	73
5. Değerlendirme ve Politika Çıkarılması.....	76
Kaynakça.....	78

BÖLÜM 4: SABİT SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME..... 81

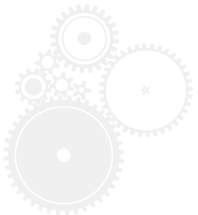
Özet.....	82
1. Giriş.....	83
2. Sabit sermaye yatırımları ve ekonomik kalkınma.....	84
3. Gelişmiş (AB ve G7) Ülkelerde Sabit Sermaye Yatırımları.....	92
4. Yükselen Piyasa (Emerging Markets) Ülkelerinde Sabit Sermaye Yatırımları.....	96
5. Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımları.....	98
6. Sonuç.....	102
Kaynakça.....	104

BÖLÜM 5: TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN YABANCI SERMAYENİN DURUMU VE KALKINMA..... 107

Özet.....	108
1. Giriş.....	109
2. Kuramsal ve Ampirik Yazın.....	110
2.1. <i>Doğrudan Etki</i>	111
2.2. <i>Dolaylı Etki</i>	112
2.3. <i>Olumsuz Etki</i>	114
3. Sayısal Çalışma.....	117
4. Sonuç.....	124
Kaynakça.....	124

BÖLÜM 6: TÜRKİYE’DE KALKINMA VE SAVUNMA HARCAMALARI İLİŞKİSİNİN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ..... 127

Özet.....	128
1. Giriş.....	129
2. Savunma Harcamalarının Dünya ve Türkiye Boyutu.....	131
2.1. <i>Dünya’da Savunma Harcamalarının Boyutu</i>	131
2.2. <i>Türkiye’de Savunma Harcamalarının Boyutu</i>	134
2.2.1. Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Kalkınma.....	135

3. Model.....	137
4. Ampirik Bulgular.....	139
5. Sonuç.....	143
Kaynakça.....	144

BÖLÜM 7: EKONOMİK KALKINMA SÜRECİNDE BEŞERİ SERMAYENİN ROLÜ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ	147
Özet.....	148
1. Giriş.....	149
2. Beşeri Sermaye: Kavram ve Teorik Çerçeve.....	150
2.1. <i>Beşeri Sermayenin Tanımı</i>	150
2.2. <i>Teorik Çerçeve</i>	151
2.3. <i>Beşeri Kalkınma Endeksi</i>	153
3. Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi.....	160
4. Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma.....	164
5. Sonuç.....	168
Kaynakça.....	169

BÖLÜM 8: EKONOMİK KALKINMADA SERMAYE PİYASALARININ ROLÜ	173
Özet.....	174
1. Giriş.....	175
2. Ekonomik Kalkınma ve Tasarruf İlişkisi.....	175
3. Finansal Piyasalar ve Ekonomideki Yeri.....	176
3.1. <i>Finansal Piyasaların Temel Öğeleri</i>	177
3.2. <i>Finansal Piyasaların Türleri</i>	179
3.2.1. Fonların Ödünç Veriliş Sürelerine Göre Finansal Piyasalar.....	179
3.2.1.1. <i>Para Piyasaları</i>	179
3.2.1.2. <i>Sermaye Piyasaları</i>	179
3.2.2. Örgütlenme Derecelerine Göre Finansal Piyasalar.....	181
3.2.2.1. <i>Örgütlenmiş Finansal Piyasalar</i>	181
3.2.2.2. <i>Örgütlenmemiş Finansal Piyasalar</i>	181
3.2.3. İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar.....	182
3.2.3.1. <i>Birincil Piyasalar</i>	182
3.2.3.2. <i>İkincil Piyasalar</i>	182
3.3. <i>Finansal Piyasaların Ekonomideki Yeri ve Önemi</i>	183
4. Ekonomik Kalkınma Sürecinde Finansal Piyasalar.....	184
4.1. <i>Finansal Piyasaların Ekonomik Fonksiyonları</i>	185
4.2. <i>Sermaye Piyasalarının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü</i>	185
4.2.1. Tasarruf Artırıcı Etkisi.....	186
4.2.2. Tasarrufların Yatırıma Dönüştürülmesindeki Rolü.....	187
5. Türkiye Sermaye Piyasasındaki Gelişmeler.....	187
6. Sonuç.....	194
Kaynakça.....	194

BÖLÜM 9: TÜRKİYE’DE ENERJİ TÜKETİMİ, EKONOMİK BÜYÜME VE KALKINMA ÜÇLÜSÜ

Özet	195
1. Giriş	197
2. Türkiye’de Birincil Enerji Tüketimi	198
3. Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	201
4. Ampirik Analiz	203
4.1. <i>Kısa ve Uzun Dönem Esneklikler ve Hata Düzetme Modeli</i>	206
4.1.1. Etki-Tepki Analizi	208
4.1.2. Varyans Ayırıştırması	209
5. Sonuç ve Değerlendirme	210
Kaynakça	211

BÖLÜM 10: ÇEVRESEL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ENDEKSLERİNİN EKONOMİYE YANSIMALARI

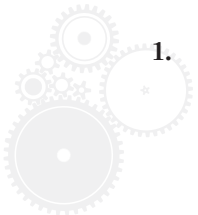
Özet	214
1. Giriş	215
2. Çevresel ve Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri	216
3. Çevresel ve Sürdürülebilir Kalkınma Endeksleri İlişkisi	218
4. İnsani Kalkınma Endeksi ve Çevre	222
5. Türkiye’de Çevre ve Ekonomik Kalkınma	225
6. Sonuç ve Değerlendirme	228
Kaynakça	229
Ekler	230

BÖLÜM 11: EKONOMİK KALKINMA EKSENİNDE TÜRKİYE VE BAZI AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN SEÇİLMİŞ SAĞLIK GÖSTERGELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet	236
1. Giriş	237
2. Ekonomik Kalkınma ve Sağlık İlişkisi	238
2.1. <i>Sağlık ve Ekonomik Kalkınma Kavramları</i>	238
2.2. <i>İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve Sağlık</i>	240
3. Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi	242
4. Yöntem	243
4.1. <i>Amaç</i>	243
4.2. <i>Veri Toplama Yöntemi ve Analiz</i>	244
5. Sonuç	256
Kaynakça	256

BÖLÜM 12: TURİZM VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİNE AMPİRİK BİR YAKLAŞIM: PANEL KOENTTEGRASYON ANALİZİ

Özet	260
1. Giriş	261

2.	Kalkınma ve Turizm İlişkisi.....	264
3.	Literatür.....	270
4.	Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Turizm.....	271
5.	Analiz ve Bulgular.....	279
5.1.	<i>Panel Birim Kök ve Panel Eşbütünleşme</i>	279
5.2.	<i>Panel Veri Seti ve Birim Kök Testleri</i>	284
5.3.	<i>Panel Eşbütünleşme</i>	286
6.	Sonuç ve Öneriler.....	290
	Kaynakça.....	292

BÖLÜM 13: KONUT PİYASALARI VE KENTLEŞME POLİTİKALARININ KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ..... 299

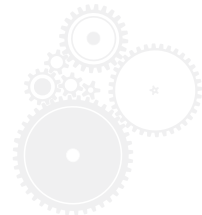
	Özet.....	300
1.	Giriş.....	301
2.	Konut Sektörünün Yapısal Analizi.....	306
3.	Kalkınma Raporlarında Konut Sektörü ve Kentleşme Politikaları.....	312
4.	Kentsel Dönüşüm ve Kalkınma.....	315
5.	Konut Sektörünün Büyüme Üzerindeki Etkisi.....	319
6.	Sonuç.....	325
	Kaynakça.....	326

BÖLÜM 14: TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE EKONOMİK BÜYÜMEYE KATKISI..... 329

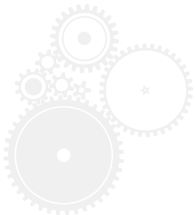
	Özet.....	330
1.	Giriş.....	331
2.	Türkiye'de Eğitim Literatürüne Kısa Bir Bakış.....	334
3.	Data ve Ampirik Metotlar.....	335
5.	Ampirik Analiz ve Politika Önerileri.....	337
6.	Sonuç.....	340
	Kaynakça.....	341

BÖLÜM 15: EKONOMİK KALKINMA VE TARIM SEKTÖRÜ..... 345

	Özet.....	346
1.	Giriş.....	347
2.	Tarım Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Önemi.....	348
2.1.	<i>1980'li Yıllar ve Sonrası Dünya Tarımındaki Gelişmeler</i>	349
3.	Ekonomik Kalkınma Literatüründe Tarım Sektörü.....	352
4.	Türkiye'de Tarım Sektörünün Kalkınmadaki Yeri ve Önemi.....	358
4.1.	<i>Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Gelir Durumu</i>	360
5.	Türkiye'de Uygulanan Tarım Politikaları.....	363
6.	Sonuç.....	366
	Kaynakça.....	369

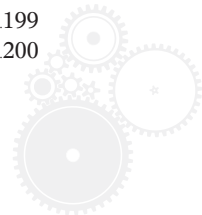

BÖLÜM 16: KALKINMA VE KADIN İŞGÜCÜ: EĞİTİM EKSİKLİĞİ Mİ FİRSAT EŞİTSİZLİĞİ Mİ?	373
Özet.....	374
1. Giriş.....	375
2. Verilerle İşgücüne Katılımda Kadın.....	376
3. Son Dönemde Yapılanlar.....	377
4. Seçilmiş Başlıklarla İşgücüne Katılımda Kadın.....	378
5. Veri ve Metodoloji.....	384
5.1. <i>Çift-yönlü Sabit Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları</i>	387
6. Sonuç ve Değerlendirme.....	387
Kaynakça.....	390
BÖLÜM 17: KALKINMANIN EKONOMİK VE SOSYO DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİNİN MUTLULUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	393
Özet.....	394
1. Giriş.....	395
2. Mutluluk ve Mutluluğu Ölçme Yöntemleri.....	396
3. Ekonomik Kalkınma ve Mutluluk.....	398
4. Kalkınma ve Mutluluğu Etkileyen Faktörler.....	406
4.1. <i>Gelir, Mutluluk ve Kalkınma</i>	406
4.2. <i>Çalışma Hayatı ve Mutluluk</i>	411
4.3. <i>Sağlık ve Eğitim Hizmetleri ile Mutluluk</i>	412
4.4. <i>Kültür ve Mutluluk</i>	414
4.5. <i>Güvenlik ve Mutluluk</i>	415
5. Sonuç ve Değerlendirme.....	416
Kaynakça.....	418
BÖLÜM 18: KALKINMA VE SANAT İLİŞKİSİ	421
Özet.....	422
1. Giriş.....	423
2. Kalkınmadan Sanata.....	427
3. Sanattan Kalkınmaya.....	432
4. Dünyadan Kültür ve Sanat Politikası Modelleri.....	436
4.1. <i>Dünyadan Kültür Politikası Modelleri</i>	438
5. Türkiye’de Onuncu Kalkınma Planında Kültür ve Sanat.....	442
5.1. <i>Amaç ve Hedefler</i>	442
5.2. <i>Politikalar</i>	443
6. Sonuç.....	445
Kaynakça.....	447
DİZİN	451

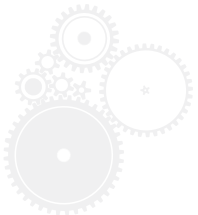

GRAFİK LİSTESİ

BÖLÜM 1:	1
1: Bölgesel Düzeyde Kişi Başına Düşen GSYH Bold-Zanden	4
2: Ülkeler Bazında Kişi Başına Düşen GSYH Bold-Zanden	5
3: ABD'ye Gore Kişi Başına Düşen Ekonomik Çıktı Düzeyi Bold-Zanden	5
4: Kişi Başına Düşen GSYH Worldbank, 2012	6
5: Okula Gidilen Yıl ve Ortalama Yaşam Beklentisi Worldbank, 2012	6
6: Kalkınmanın Temel Belirleyenleri. Hayami ve Godo	9
7: 2012 Yılı Şehirleşme Düzeyi ve Kişi Başına Düşen GSYH Worldbank	12
BÖLÜM 2:	19
1: Kalkınma Aşamalarına Göre Rekabet Gücünün 12 Temel Bileşeni. World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2012-2013, p.8.	29
2: Türkiye'nin Tüm Ülkeler İçindeki Sıralaması	36
3: Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Grup İtibariyle Karşılaştırmalı Durumu	37
4: Türkiye'nin Yeni AB Üyesi 12 Ülke Ortalamalarına Göre Durumu	38
BÖLÜM 3:	49
1: Dışlama Etkisine İlişkin Seçilmiş Etki → Tepki Grafikleri	75
BÖLÜM 4:	81
1: AB(28), G7 Ülkeleri ve Türkiye'nin Büyüme Oranları ve SSY/GSYH Oranları	94
2: 1975-2010 Kamu, Özel ve Toplam Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçerisindeki Payı DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	99
3: 1963-2010 Dönemi Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	100
BÖLÜM 6:	127
1: Seçilen Bazı Ülkelerin Savunma Yüğü	133
2: Türkiye'de Savunma Yüğüne Yıllara Göre Değişimi	134
3: Türkiye'de Savunma Harcamaları ve GSYH Yüzdesel Değişimi	136
4: Eğitim Harcamalarının ve Savunma Harcamalarının GSYH'daki % oranı değişimi	136
5: Etki-Tepki Testi Sonuçları	142
BÖLÜM 7:	147
1: Beşeri Kalkınma Endeksinin Oluşumu. Günsoy, 2001; Demir, 2011	155
2: Bölgelere Göre Kişi Başına GSMG	159
3: Bölgelere Göre Beşeri Kalkınma Endeksi	159
BÖLÜM 8:	173
1: Finansal Piyasaların İşleyişi	177
2: Toplam Piyasa Değerinin GSYH İçindeki Payı	192
3: Toplam İşlem Hacminin GSYH İçindeki Payı	193
4: Borsada İşlem Gören Şirket Sayısı	193
BÖLÜM 9:	195
1: Kaynaklara göre Türkiye'nin Birincil Enerji Üretimi ve Talebi	199
2: Enerji Talebinin Yerli Üretim ile Karşılama Oranı	200

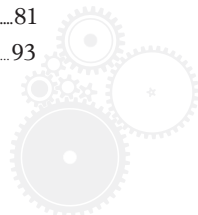

3: Türkiye’de Ekonomik Büyüme Gelişmeler	201
4: Türkiye’de Enerji Tüketiminin Değişim Seyri	202
5: Türkiye’de İnsani Gelişme Endeksi	203
6: Etki-Tepki Analizi Sonuçları	208
BÖLÜM 10:	213
1: Pilot Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi	216
2: 2050 Yılına Kadar Çevresel Risklerin İnsani Gelişme Üzerindeki Etkileri Senaryosu	223
3: İnsani Kalkınma Endeksi ve Kişi Başına GSMH	224
4: İnsani Kalkınma Endeksi ve kişi başına CO ₂ emisyonu	224
5: Çevresel Kuznet Eğrisi	227
BÖLÜM 11:	235
1: Toplam Sağlık Harcamalarının GSMH’ya Oranı	247
2: Kişi Başı Sağlık Harcaması	250
3: Bebek Ölüm Oranları	251
4: Ortalama Yaşam Süresi	253
BÖLÜM 13:	299
1: Konut Sektörünün Yapısı	302
2: Seçilmiş Ülkelere Göre Kent ve Kırsal Bölge Nüfusu	303
3: Türkiye’de Kent ve Kırsal Bölge İstatistikleri	304
4: Kent ve Kırsal Bölgeye Göre Yıllık Nüfus Büyüme Oranları	304
5: İnşaat Sektörü İstihdam Endeksi	308
6: Konut Sektörü Üretim Endeksi	309
7: Bina İnşaatı Maliyet Endeksi	309
8: Konut Fiyat Endeksi 2007=100	311
9: Konut Kredileri Faiz Oranları	312
10: Etki Tepki Fonksiyonu	324
BÖLÜM 14:	329
1: Solow Modelinin Kararlı Halindeki Karşılaştırmalı Statik Analiz Örnekleri	332
2: Beşeri Sermaye Biriminin Gelire Etkisi	333
3: Beşeri Sermayenin Büyüme Katkısı	337
4: Genç-Arzaghi Testi	339
BÖLÜM 17:	393
1: Mutluluğu Belirleyen Faktörler	397
2: Mutluluk ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi	399
3: Mutlu Gezegen Endeksi’nde Yıllar İtibariyle Değişim	403
4: Türkiye, Arnavutluk ve Lüksemburg’un Mutluluk Düzeyleri	404
5: Yıllara Göre Yaşam Tatmininde Değişim	405
6: Ekolojik Ayak İzinde Yıllar İtibariyle Meydana Gelen Değişim	406
7: Mutlu Gezegen Endeksi ile Kişi Başına GSYH Arası İlişki	409
8: İnsani Kalkınma Endeksi ile Kişi Başına GSYH Arası İlişki	410
9: Mutlu Gezegen Endeksi ile İnsani Kalkınma Endeksi Arası İlişki	410

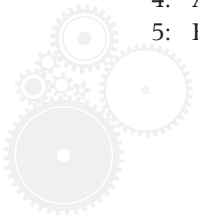

TABLO LİSTESİ

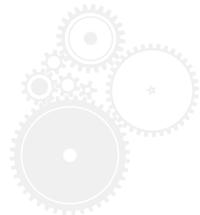
BÖLÜM 1:	1
1: Kalkınma Göstergesi Olarak Kullanılan Değerler.....	10
2: 2012 Yılı İnsani Gelişmişlik İndeksi.....	13
BÖLÜM 2:	19
1: Kalkınma Aşamaları İçin Alt Endeks Ağırlıkları ve Gelir Aralıkları.....	31
2: Seçilmiş Yıllar İtibariyle 12 Yeni AB Üyesi Ülke ve Türkiye'nin Küresel Rekabet Skoru ve Sıralaması.....	33
3: Son 4 Yılda Küresel Rekabet Endeksi Bileşenlerine Göre Türkiye'nin Durumu.....	34
4: Küresel Rekabet Raporu'na Göre Her bir Kalkınma Aşamasında Yer alan Ülke Grupları.....	35
5: Rekabet Gücü Faktörlerinin Sınıflandırılması.....	39
6: Türkiye ve 9 AB Üyesi Ülke için IMD Genel Sıralama ve Rekabet Gücü Faktörlerine Göre Sıralama.....	40
7: Türkiye'nin Rekabet Gücü Faktörlerine Göre Sıralaması.....	40
Ek 1: Türkiye ile Estonya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	44
Ek 2: Türkiye ile Polonya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	44
Ek 3: Türkiye ile Malta'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	45
Ek 4: Türkiye ile Kıbrıs'ın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	45
Ek 5: Türkiye ile Litvanya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	45
Ek 6: Türkiye ile Letonya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	46
Ek 7: Türkiye ile Slovak Cumhuriyeti'nin Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	46
Ek 8: Türkiye ile Slovenya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	46
Ek 9: Türkiye ile Çek Cumhuriyeti'nin Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	47
Ek 10: Türkiye ile Romanya'nın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	47
Ek 11: Türkiye ile Bulgaristan'ın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	47
Ek 12: Türkiye ile Macaristan'ın Son 4 Yıldaki Karşılaştırmalı Durumu.....	48
BÖLÜM 3:	49
1: Kamu Yatırım Harcamalarının GSMH'ye Oranları.....	57
2: Yurtiçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSMH'ye Oranı.....	58
3: ADF Tek Değişkenli Birim Kök Sınaması.....	64
4: Perron Bir İçsel Yapısal Kırımlı Birim Kök Sınaması.....	64
5: Çok Değişkenli Eşbütünleşim Rank Sınamaları.....	66
6: Çok Değişkenli Eşbütünleşim Rank Sınamaları.....	67
7: Uzun Dönem Katsayıların Anlamlılığı İçin Sistem Sınamaları.....	68
8: Katsayı Zayıf Dışsallığı İçin Sistem Sınamaları.....	68
9: Durağanlık Sınaması için Çok Değişkenli LR İstatistikleri.....	70
10: 5 no'lu Model Tahmin Edilen Çarpan Matrisleri.....	74
11: 6 no'lu Model Tahmin Edilen Çarpan Matrisleri.....	75
BÖLÜM 4:	81
1: AB ve G-7 Ülkeleri Gayrisafi Sabit Sermaye Yatırımları/GSYH.....	93

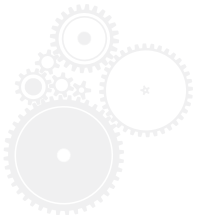
2: AB ve G-7 ülkeleri Reel GSYH Büyüme Oranları	95
3: Seçilmiş Yükselen Piyasa Ülkeleri Gayrisafi Sabit Sermaye Yatırımları/GSYH.....	97
4: Seçilmiş Yükselen Piyasa Ülkeleri Reel GSYH Büyüme Oranları	97
5: Dönemler İtibari ile Marjinal Sermaye-Hasıla Katsayıları	102
BÖLÜM 5:	107
1: Ortalamalar ve Oynaklık Değerleri	118
2: Süreklilik Ölçütü AR(1).....	120
3: Döngüsel Kısımların Korelasyon İlişkileri.....	121
4: Örneklem 1992-2013 öncül ardıl korelasyonu.....	122
5: Granger Nedensellik.....	123
BÖLÜM 6:	127
1: Dünya’da Bölgelere Göre Savunma Harcamaları.....	132
2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	139
3: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	140
4: Uzun Dönem Katsayılar.....	140
5: Kısa Dönem Katsayılar	141
6: Varyans Ayrıştırması Test Sonuçları.....	143
BÖLÜM 7:	147
1: Beşeri Kalkınma Endeksi Hesaplanmasında Kullanılan Ölçütler.....	156
2: Seçilmiş Ülkelerde Beşeri Kalkınma Göstergeleri.....	158
3: Bölgelere göre Kişi Başına GSMG ve Beşeri Kalkınma Endeksi Değerleri.....	159
4: Türkiye’nin Beşeri Kalkınma Göstergelerinin Yıllar İtibariyle Seyri (1980-2012).....	165
5: Türkiye’nin 2012 Yılı Beşeri Kalkınma Göstergelerinin Seçilmiş Ülke ve Bölgelerle Karşılaştırması.....	166
6: Türkiye’nin Beşeri Kalkınma Göstergelerinin Seçilmiş MIST ve CIVETS Ülke Gruplarıyla Karşılaştırması	167
7: Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Seçilmiş Ülke ve Bölgelerle Karşılaştırması.....	168
BÖLÜM 8:	173
1: Ekonomik Büyüme ve Tasarruf-Yatırım İlişkisi	88
2: Türkiye Sermaye Piyasası’nda Menkul Kıymet Stokları.....	189
3: Finansal Aktif ve Para Arzının GSYH İçindeki Payı.....	190
4: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Piyasası Performans Göstergeleri.....	191
BÖLÜM 9:	195
1: Türkiye’deki 2011 Yılı Birincil Enerji Tüketimi.....	199
2: Bazı Ülkelerin Birincil Enerji Tüketimi.....	201
3: ADF Test	205
4: ADF Testi.....	205
5: Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	205

6: Uzun Dönemde Enerji Tüketim Analizi.....	207
7: Varyans Ayırıştırması Testi Sonuçları.....	209
BÖLÜM 10:	213
1: 2012 Çevresel Performans Endeksi.....	220
2: Çevresel Performans Endeksi Alt Kategorileri, 2012 Performans Sıraları.....	221
Ek 1: Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik En Bilinen 21 Endeksin Kullanım Amacı, Endeks Türü, Hizmet Ettiği Hedef Grubu ve Zaman Ölçeği.....	230
Ek 2: 2012 Çevresel Performans Endeksi.....	233
Ek 2'nin devamı.....	234
BÖLÜM 11:	235
1: 2010 Yılı İnsani Gelişme Endeksi Sırası ve Değerleri.....	241
2: Gayri Safi Milli Hasıla.....	244
3: GSMH Reel Büyüme Oranları.....	245
4: Toplam Sağlık Harcamalarının GSMH'ya Oranı.....	246
5: Kişi Başı Sağlık Harcaması.....	248
6: Bebek Ölüm Oranı.....	251
7: Ortalama Yaşam Süresi.....	252
8: Ciddi İş Kazaları.....	254
9: 15-19 Yaş Grubu Kaba İntihar Hızı.....	255
BÖLÜM 12 :	259
1: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Model: İlke ve Hedefleri.....	275
2: Sürdürülebilir Turizmin Temel 12 Hedefi.....	277
3: Sürdürülebilir Turizm İçin Bir Model: Minimal ve Kapsamlı Sürdürülebilir Turizm.....	278
4: Panel Birim Kök Testleri.....	281
5: Panel Veri Seti.....	284
6: Yatay Kesit Bağımlılığı.....	285
7: Değişkenlerin Düzeylerine İlişkin Birim Kök Testleri.....	285
8: Değişkenlerin 1.Dereceden Farklarına İlişkin Birim Kök Testleri.....	286
9: Kao Hata Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	286
10: Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	287
11: Kısa ve Uzun Dönem Denklemleri.....	288
BÖLÜM 13:	299
1: Konut Sektörünün GSMH İçindeki Payı.....	307
2: Türkiye'nin Konut Gereksinim Tahmini.....	308
3: Alınan Konut Kullanım İzin Belgeleri.....	310
5: Birim Kök Testi.....	322
6: Engle Granger Eştümleşme Sonuçları.....	322
7: Normalize edilmiş değerler.....	323
8: Milli Gelir için Varyans Ayırıştırması.....	324

BÖLÜM 14:	329
1: Granger Nedensellik Testleri	338
2: PISA 2009 Sonuçları	339
BÖLÜM 15:	345
1: Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisinde Yeri ve Önemi	360
2: Tarımsal İşletme Büyüklükleri ve Arazi Dağılımı	361
3: Eşitlenmiş Hanehalkı Geliri, 2002-2008	362
BÖLÜM 16:	373
1: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranları 1923-1965 Yılları	376
2: 1970-1996 Yılları Arasında İşgücüne Katılım Oranları	377
3: Türkiye’de Kadın Net Okullaşma Oranı	379
4: Ücretler Yönü ile Sektörel Bazda İstihdam	381
5: Son Dönem Kadın İKO ve İO	381
6: Medeni duruma göre kadınların İKO	382
7: Kadınların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri	383
8: Tanımlayıcı İstatistikler	385
9: Model Seçimi	385
10: Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri	386
11: Çift-yönlü Sabit Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları	387
BÖLÜM 17:	393
1: Ekonomik ve Mutluluk Yaklaşımlarına İlişkin Çeşitli Sorular	398
2: Yaşamın Kalitesinin Üç Boyutu	401
3: Yaşamın Kalitesi Endeksleri	401
4: Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Gelir ve Yaşamın Kalitesi Endeksleri	407
5: Ülkelerin Kişi Başına GSYH ile İnsani Kalkınma ve Mutlu Gezen Endeksi Sıralaması	408
6: Ülkelerde Çalışmaya ve Boş Zamana Ayrılan Süreler	411
7: Sağlık Hizmetleri ve Eğitim Kalitesi Memnuniyeti	413
8: Politik Haklar ve İnsani Özgürlükler	414
9: Saldırı, Cinayet ve İntihar Oranları	415
BÖLÜM 18:	421
1: Kültür ve Sanat Sektöründe İstihdam	431
2: Kültür ile İlgili Faaliyetler Sektörünün Çarpan Katsayıları Ülkelerarası Karşılaştırma	435

1. BÖLÜM

KALKINMA EKONOMİSİ'NİN
KAPSAMI, KALKINMA
SÜRECİNİN ÖLÇÜLMESİ
VE KALKINMA SÜRECİNİ
BELİRLEYEN ETKENLER

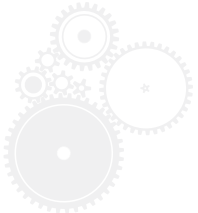
RÜSTEM YANAR

Yrd. Doç. Dr.
Gaziantep Üniversitesi
İİBF, İktisat Bölümü
yanar@gantep.edu.tr

ÖZET

Sanayi devrimi sonrasında artmaya başlayan ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları, günümüzde de hız kesmeden devam etmektedir. 1950’li yıllarda bir disiplin olarak ortaya çıkan kalkınma ekonomisinin temel çalışma alanı, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının nedenleri ve nasıl azaltılabileceği yönündeki politika önerilerinden oluşmaktadır.

Kalkınma süreci birbiri ile etkileşim içinde bulunan iki alt sistem tarafından belirlenmektedir. Üretim faktörleri ve teknolojiden oluşan ekonomik alt sistemde, ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinin miktarı, niteliği ve teknoloji düzeyi kalkınmanın temel belirleyicisi olarak ele alınır. Kültürel ve kurumsal alt sistemde ise kalkınma sürecinde kurumsal yapılar ve değer sisteminin önemi üzerinde durulur. Bunun yanında ülkelerin sahip oldukları coğrafi yapı ve tarihsel koşulların da kalkınma sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Kalkınmanın ölçülmesinde kullanılan temel gösterge, kişi başına düşen GSYH düzeyidir. Ancak bu gösterge tek başına kalkınma düzeyini göstermede yetersizdir. Eğitim düzeyi, ortalama yaşam beklentisi, içme suyuna erişim ve alınan sağlık hizmetleri gibi göstergeler de kalkınma göstergesi olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda kalkınma düzeyini ölçmeye dönük endeksler oluşturulmuştur. İnsani Gelişmişlik Endeksi yaygın olarak kullanılan endekslerden biridir.

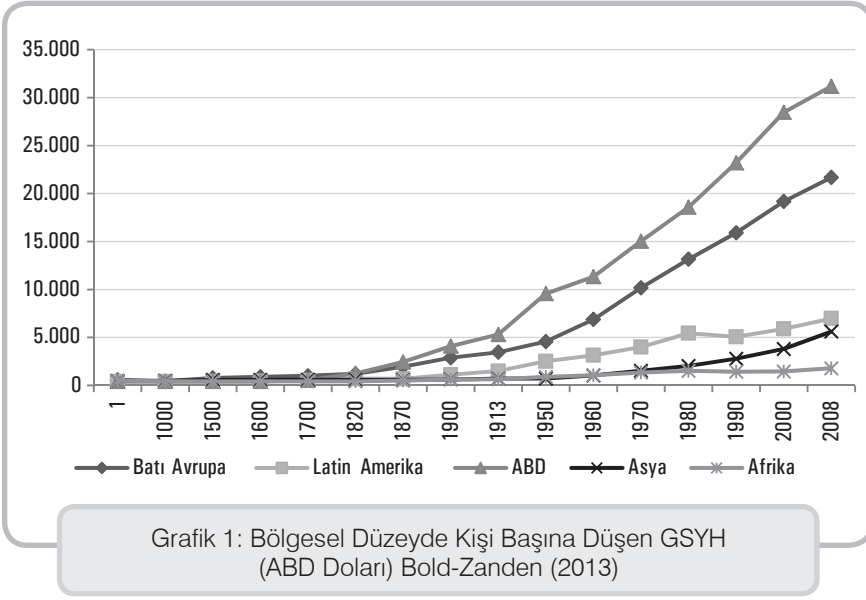
1. GİRİŞ

Ülkeler arasında gelişmişlik farklılıklarının giderek arttığı bir dünyada yaşıyoruz. Örneğin ABD’de bir işçinin ürettiği çıktı miktarı, Hindistan’daki işçiye göre on kat, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ndeki işçiye göre ise 50 kat daha fazladır. 2011 yılında Kişi başına düşen satın alma gücü paritesine göre GSYH ABD’de 48,820 dolar iken, Hindistan’da 3620, Kongo demokratik Cumhuriyeti’nde 340 dolar civarındadır. Ortalama yaşama beklentisi, ABD’de 78, Hindistan’da 65, Kongo’da ise 46 yıldır. ABD’de kadınların tamamı okuma yazma becerisine sahipken, Hindistan’da bu oran yüzde 51’i Kongo’da ise yüzde 56’dır (Todaro-Smith, 2012; 8). Acaba neden dünyada bazı ülkelerde refah düzeyi daha yüksek iken diğerlerinde düşüktür? Ülkeler arasındaki hem gelir hem de yaşam kalitesi farkı neden bu kadar yüksektir? Tarihsel süreçte bazı ülkeler hızlı bir gelişim gösterirken, diğerleri neden geri kalmıştır? Ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıkları ortadan kaldırılabilir mi? İşte bu ve benzeri sorular Kalkınma Ekonomisinin cevaplamaya çalıştığı temel sorulardır.

Ülkeler arasındaki kalınmışlık farklılıklarının nedenlerinin doğru tespiti için, her şeyden önce bu farklılıkların ne zaman başladığının incelenmesi gereklidir. Ülkeler arasındaki bu gelir ve refah farklılıkları tarihsel bir süreç midir? Acaba neden bazı ülkelerde gelir düzeyi sürekli yüksek iken, bazı ülkelerde gelir düzeyi sürekli düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Bold-Zanden (2013)’in yapmış olduğu çalışma ile bölgesel olarak ürettikleri GSYH geçmişten günümüze hesaplanmıştır. Bu çalışmaya göre (bkz. Tablo 1), 1800 yılların başına kadar, Dünya’da tüm bölgelerdeki gelir düzeyleri neredeyse aynıdır. Bölgeler arasında çok az gelir farkları bulunmaktadır. 1800 yılların başından itibaren Batı ülkeleri ve ABD, hızlı bir şekilde kişi başına düşen GSYH’sını arttırmış ve diğer bölgelerdeki değeri çok gerilerde bırakmıştır. 1970’li yıllarda Asya bölgesinde üretim artışı meydana gelmiş ancak Afrika’da bir değişiklik yaşanmamıştır.

Avrupa’da kalkınma süreci 1600’lü yıllardan itibaren ticari kapitalizm ile başlamış ve sanayi devrimi ile birlikte hızını arttırarak devam etmiştir. Benzer şekilde ABD bu sanayileşme sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve Batı Avrupa’dan daha yüksek bir refah seviyesine ulaşabilmiştir. Ancak zengin doğal kaynaklara sahip olan Latin Amerika ülkeleri benzer bir kalkınma sürecini gerçekleştirememiştir.

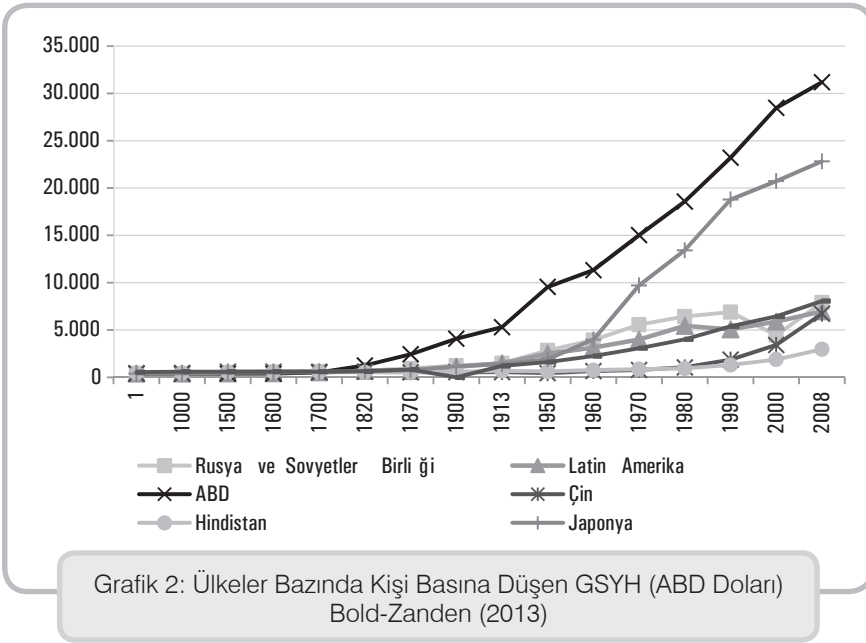

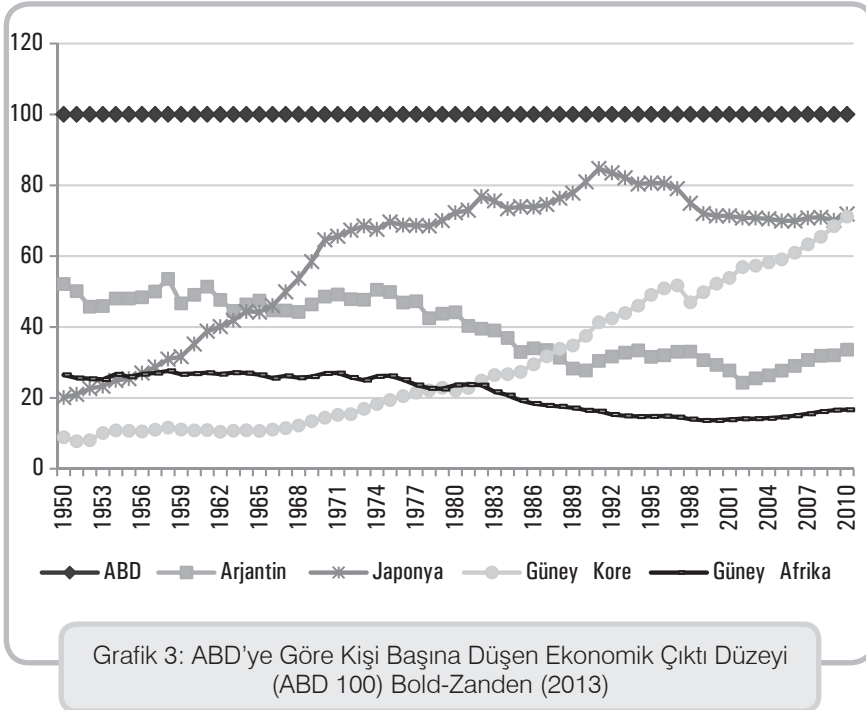
Ülke bazında verileri değerlendirdiğimizde (Grafik 2), Batı ülkelerinde 1750’li yıllardan sonra artan çıktı ve üretim artışını, ABD 1820’li yıllardan sonra takip etmiştir. Nispeten daha ortak bir coğrafya ve kültüre sahip olan Batı Avrupa ülkelerinden sonra, gene çoğunluğu bu ülkelerden göç etmiş olan ABD’nin hızlı kalkınmasına benzer kalkınma süreci Meksika’da gerçekleşmemiştir. ABD’nin Kalkınma sürecini 1950 yıllarla birlikte Japonya, 1970’li yıllarda Güney Kore, 1990’lı yıllarda ise Çin takip etmiştir.

ABD’deki çıktı düzeyini baz alarak diğer ülkelerdeki çıktı düzeylerini karşılaştırdığımızda (Grafik 3), ülkelerin kalkınma serüvenleri daha net görülebilir. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Güney Afrika ve Arjantin’den daha düşük bir çıktı düzeyine sahip olan Japonya ve Güney Kore, 1950’den itibaren hızlı bir büyüme serüveni yaşayarak, ABD çıktı düzeyine en çok yaklaşan ülkeler olmuşlardır. Güney Afrika’da çıktı düzeyi oransal olarak gerilerken, başlangıçta çok yüksek olan Arjantin neden çıktı düzeyinde bir gerileme yaşamıştır?

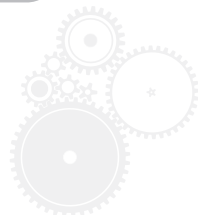
Tarihsel süreç içerisinde ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları giderek artmıştır. 2012 yılı kişi başına düşen GSYH rakamları karşılaştırıldığında ülkeler arasındaki gelir uçurumunun ne kadar yüksek olduğu daha net bir şekilde görülebilir. Gelişmiş ülkelerde GSYH rakamları 30 bin doların üzerindeyken, birçok az gelişmiş ülkede bin doların altında kalmıştır.

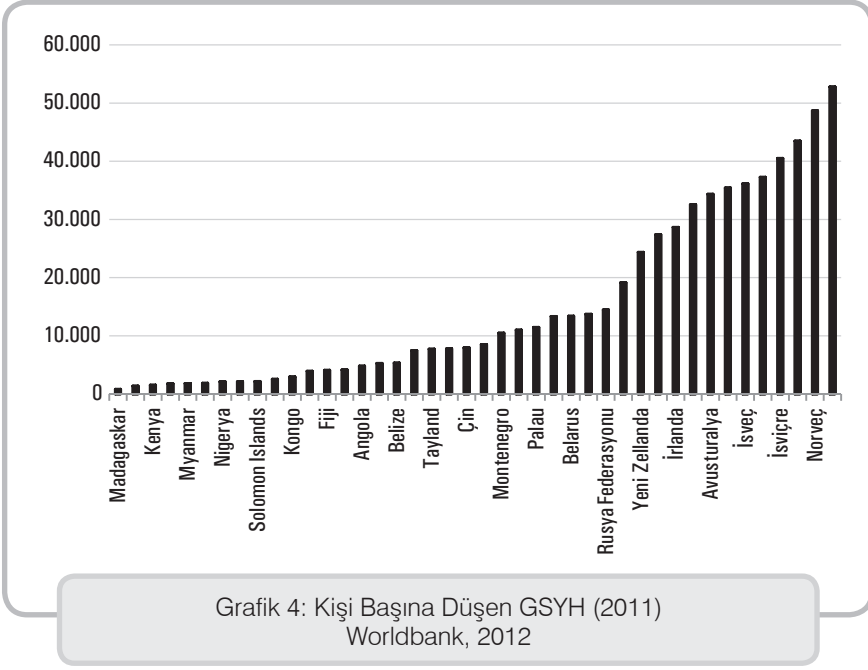

Gratik 2: Ülkeler Bazında Kişi Basına Düşen GSYH (ABD Doları) Bold-Zanden (2013)

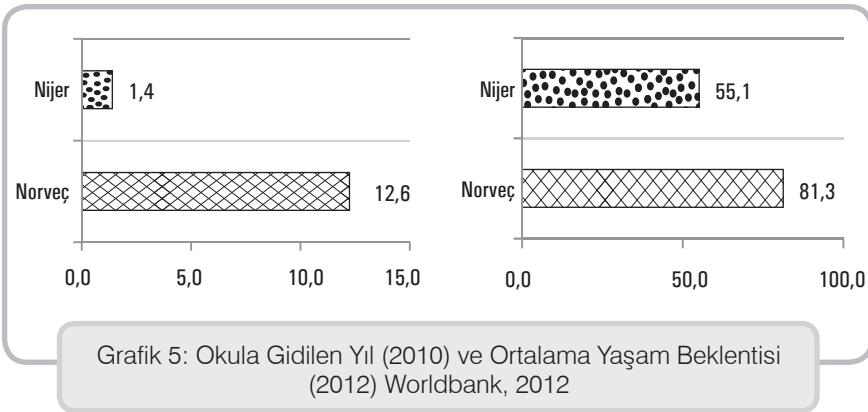

Gratik 3: ABD'ye Göre Kişi Başına Düşen Ekonomik Çıktı Düzeyi (ABD 100) Bold-Zanden (2013)

Ülkeler arasındaki farklılıklar sadece ekonomik çıktı düzeyi ile sınırlı değildir. Ülkelerdeki yaşam standartları da büyük bir farklılık göstermektedir. Ekonomik kalkınmışlık göstergesi olarak kullanılacak okur-yazarlık oranı ve ortalama yaşama beklentileri kıyaslandığında gelişmişlik farklılıkları daha net bir şekilde kendini göstermektedir.

Bu veriler doğrultusunda dünya ekonomisinde sanayi devrimi ile başlayan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları, günümüzde de artarak

devam etmektedir. Ülkeler arasındaki gelir ve yaşam kalitesi farkının nedenleri nelerdir? Neden bazı ülkeler kalkınma sürecini başarabilirken, diğer ülkeler bunu başaramamıştır? Acaba coğrafya bu bölgelerin kalkınmasında etkili olmuş mudur? Ülkelerin sahip oldukları üretim faktörleri mi ülkelerin kalkınmasına yol açmaktadır? Yoksa sahip oldukları kurumsal ve kültürel faktörler mi kalkınma sürecini belirlemektedir?

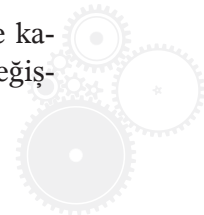
Bu çalışmada kalkınma Ekonomisinin genel kapsamı ve ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin nasıl ölçüleceği konuları ele alınacaktır. Çalışmanın ilk kısmında Kalkınma Ekonomisinin bilimsel sınırları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin nasıl ölçüleceği ele alınacaktır.

2. KALKINMA EKONOMİSİNİN KAPSAMI

Kalkınma ekonomisinin temel konularından biri gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin yoksulluktan nasıl kurtulacağını araştırmaktır. Yoksulluğun daha şiddetli olarak yaşandığı az gelişmiş ülkeler öncelikli olarak bu alanda ele alınmaktadır. Dünyadaki düşük gelirli ekonomilerde sürdürülebilir ekonomik kalkınma nasıl sağlanabilir, bu ülkelerdeki yoksulluk düzeyi nasıl azaltılabilir ve uzun dönemde gelişmiş ülkelerdeki refah seviyesi nasıl yakalanabilir? Bu sorular kalkınma ekonomisinin cevaplamaya çalıştığı temel sorulardandır.

Bu soruları cevaplayabilmek için öncelikle az gelişmiş ülkelerin temel karakteristiğinin neler olduğunun araştırılması gerekmektedir. Bununla birlikte bu özelliklerin gelişmiş ülke ekonomileri ile karşılaştırılması önemlidir. Çünkü bu süreci başarı ile atlatmış ülkelerin deneyimleri diğer ülkelerin daha hızlı bir şekilde bu süreci atlatmalarına neden olabilir. 250 yıl önce batıda başlayan sanayi devrimi süreci birçok batılı ülkenin yoksulluktan kurtulmasına olanak sağlarken yüz yıl önce başlayan Japon deneyimi ve elli yıl önceki Güneydoğu Asya deneyimleri az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlıktan kurtulmaları için bir model oluşturabilir. Kalkınma ekonomisi daha önceki tecrübelerden yola çıkarak, o ülkelerdeki tarihsel koşullar ve izlenen politikaların benzeşen ve farklılaşan yönlerinin tespit edilmesi teorinin temelini oluşturmaktadır. Sadece başarılar değil, aynı zamanda başarısızlıklarda kalkınmanın modellenmesi açısından önemlidir (Hayami ve Godo, 2005).

Ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme genellikle birbirine karşıtılan iki konudur. Ekonomik büyüme daha çok ekonomik değiş-

kenlerdeki niceliksel genişlemeyi ifade eder. Örneğin kişi başına düşen GSYH’daki artış veya çıktı düzeyindeki artış gibi değişimleri gösterir. Ekonomik büyüme ekonomik değişkenlerdeki büyümenin ölçülmesi ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörleri inceler.

Ekonomik kalkınma ise sadece niceliksel düzeydeki büyümelere değil niteliksel değişimler üzerinde durur. Özellikle kurumsal yapı, organizasyon biçimleri ve kültür gibi faktörlerin ekonomi üzerindeki etkilerini araştırır. Bu kavramsallaştırma doğrultusunda ekonomik büyüme ekonomik kalkınmanın sadece niceliksel yönünü araştırır. Aynı zamanda ekonomik büyümenin diğer faktörler üzerindeki etkisi de ekonomik kalkınmanın ilgi alanını oluşturmaktadır (Todaro-Smith, 2012; 23)

Her ne kadar iktisat biliminin kurucusu sayılan Adam Smith’in temel yapıtı olan Milletlerin Zenginliği adlı kitabı bir kalkınma kitabı olarak algılansa da, klasik iktisadi yaklaşım disiplini olarak kalkınma konularını çok incelememiştir. Bizim anladığımız manada kalkınma ekonomisi daha çok İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, yeni bağımsızlaşan sömürge devletlerinin kalkınma programları üzerinde yükselmiştir.

Kalkınma ekonomisi Ortodoks klasik iktisat yaklaşımından daha geniş bir perspektife sahiptir. Ekonomide etkinliğin artırılması ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması için sadece ekonomik etkenlerin değil, bunun yanında politik, kültürel ve kurumsal yapıların da ele alınması gerekliliği bu alanın multi-disipliner bir yapıya bürünmesine yol açmıştır.

Kalkınma süreci birbiri ile etkileşim içinde olan iki alt sistem tarafından belirlenmektedir (Grafik 6). Kalkınma sürecini belirleyen ekonomik alt sistem teknoloji ve üretim faktörleri olmak üzere birbiri ile etkileşim haline bulunan iki kümeden oluşur. Teknoloji, üretim faktörlerinin ne ölçüde kullanılacağı ve ne kadar çıktı elde edileceğini belirler.

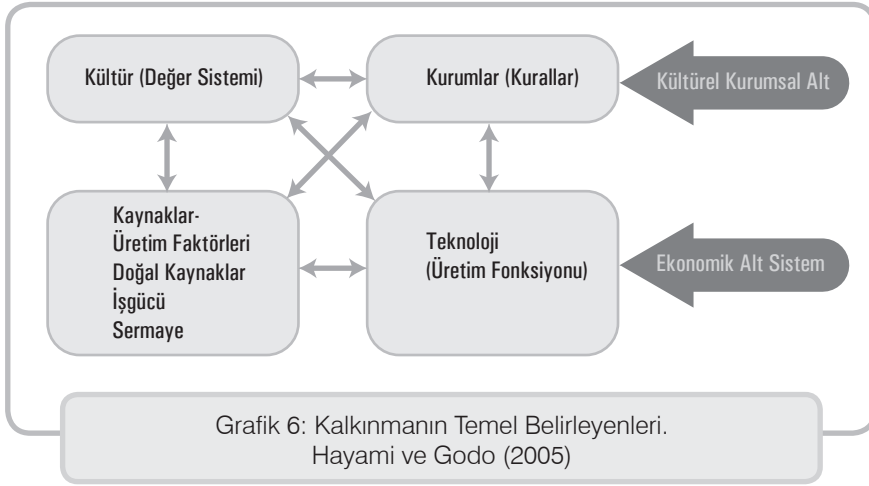
Eğer ekonomik kalkınmayı birey başına düşen çıktı miktarı olarak tanımlarsak, kalkınma ya birey başına düşen kaynak miktarındaki artış ile ya da teknolojik gelişme ile aynı faktör donanımı ile daha fazla çıktı miktarının elde edilmesi anlamına gelir. Teknolojik gelişme ve üretim faktörlerinin ne ölçüde kullanılacağı birbirinden bağımsız değildir.

Ekonomik alt sistemin üretkenliği, kaynak yoğunluğu ve teknoloji kullanımı ile belirlenirken, bu süreç kültür ve kurumlardan ayrı düşünülemez. Kültür daha çok değerler sistemini ifade ederken, kurumlar bireylerin uyması gereken kurallar sistemini oluşturur. Bu iki yapının oluşturduğu alt sistem ekonomik kalkınmanın çerçevesini belirler. Ör-

neğin ekonomik kalkınma büyük ölçüde yatırımların artmasına bağlıdır. Yatırımlar için bireylerin tüketimlerini kısmalarına ve tasarruf oranının artırılmasına ihtiyaç vardır. Bireylerin bugünkü veya gelecekteki tüketim tercihlerini belirleyen şey ise büyük ölçüde değer sistemidir. Toplumların sahip oldukları tüketim alışkanlıkları, kültürleri ekonomik kalkınmayı belirleyen bir unsurdur (Hayami ve Godo, 2005).

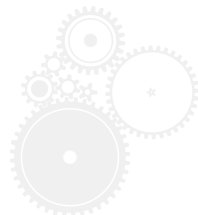
Ekonomik kalkınma, iki alt sistem tarafından belirlenmektedir. Alt sistemlerin her bir unsuru hem kendi aralarında hem de karşılıklı olarak birbirinden etkilenmektedir.

3. EKONOMİK KALKINMA NASIL ÖLÇÜLÜR?

Ülkelerin gelişmişlik sıralamasının yapılması veya gruplandırılması için, neyin esas alınması gerektiği oldukça önemlidir. Birçok kurum ve kuruluş gelişmişlik sınıflandırması yapmaktadır. Bunlardan Dünya Bankası ve OECD gibi kurumların yapmış olduğu sınıflandırmalar sadece gelir düzeylerini ele almaktadır. Bunun yanında, Yaşam Beklentisi, Beslenme, Okur-Yazarlık, Çocuk Ölümleri ve Şehirleşme Ölçütleri de kalkınmışlık göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Bu tekil göstergelerin yanında bütün göstergelerin bir arada değerlendirildiği endekslerde mevcuttur. Bu endekslerden en sık kullanılanı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişmişlik Endeksidir (HPI). Bu bölümde öncelikle temel kalkınmışlık göstergeleri ele alınacak, daha sonra HPI incelenecektir.

3.1. Temel Göstergeler

3.1.1. Kişi Başına Düşen GSYH

Ekonomik kalkınmayı bir toplumda ve ülkedeki bireylerin, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve daha iyi bir yaşam standardının elde edilmesi olarak tanımlarsak, bunun en iyi ölçme yöntemi insanların ulaşabildikleri mal ve hizmet düzeyleri olacaktır. Bir ülkede insanların ne kadar sağlık hizmeti, ne kadar ulaşım ve haberleşme hizmetine erişebildikleri veya ne kadar otomobil alabildikleri kalkınma düzeyinin ölçülmesi açısından önemlidir. Ancak bu hizmetlerin miktar olarak ölçülmesi ve karşılaştırması güç olduğundan, uygulamada daha çok üretilen mal ve hizmetlerin değerleri ele alınır. Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin değerlerinin toplamı ise bize GSYH’yı verir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin değerlendirilmesinde en çok kullanılan göstergelerden birisi GSYH’dir.

GSYH bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal değeri olarak ifade edilebilir. Kalkınma göstergesi olarak kişi başına düşen GSYH rakamı kullanılır. Kişi Başı GSYH, GSYH’nın nüfusa bölünmesi ile elde edilir.

Tablo 1: Kalkınma Göstergesi Olarak Kullanılan Değerler

GSYH	Bir yıl içerisinde bir ülke sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin parasal değeri
Reel GSYH	Bir baz yıl alınarak hesaplanan GSYH
Kişi Başı Reel GSYH	Reel GSYH/Nüfus

Kişi başına düşen GSYH ülkelerin kalkınmışlık göstergesi olarak en sık kullanılan göstergelerden birisidir. Ancak özellikle ülkeler arası karşılaştırmalar yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus satın alma gücüdür. Bazen parasal olarak kişi başına düşen GSYH aynı olsa bile satın alınan mal ve hizmet miktarı aynı olmayabilir. Bu nedenle ülkeler arası kıyaslamalarda Satın Alma Gücüne göre düzeltilmiş GSYH hesaplarının kullanılması daha uygundur.

Kalkınma göstergesi olarak sadece milli gelir hesaplarının kullanılması bazı açılardan eleştirilen bir konudur. Çünkü GSYH hesaplanırken sadece ticarete konu olan mallar hesaplama dâhil edilir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ticarete konu olmayan malların çok olması, ev içi üretimin yaygınlığı bu ülkelerde GSYH’nin düşük çıkmasına yol